

הרמב"ן הק' עם ביאור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספח"ק רמב"ן, הנמסרים מדי שבת בשבתו

פרשת וירא

וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלֶינִי מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח-הָאֵהָל כְּחֶם הַיּוֹם: (פרק יח פסוק א)

וטעם מפתח האהל, להגיד שהיה עדיין יושב שם אחרי הסתלק ממנו מלאה הסכינה.

מעשה השב

א נראה דעת רבינו שהמלאכים באו לאברהם, לאחר שכבר נסתלקה השכינה ממנו. ואל תשיבנו מדרשת חז"ל מפסוק זו ש'גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, דהדרש ידרש, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו.

אמנם דעת רש"י שהמלאכים הגיעו בזמן שהשכינה היה עדיין אצלו. דהנה בהמשך הפסוקים נאמר (שם) 'זיאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך, אל נא תעבר מעל עבדך'. וברש"י (ד"ה ויאמר) מפרש (באופן ב) שאברהם אבינו אמר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים. ומזה למדו חז"ל (שבת קכז) 'גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה'. הרי לנו דעת רש"י שבעת ביאת המלאכים עדיין היה השכינה שרויה אצל אברהם אבינו.

ובזה מדויק לשונם של רש"י ורבינו. דהנה ברש"י (ד"ה כחם היום) כתב 'הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחים, ולפי שראוהו מצטער שלא היו אורחים באים 'הביא' המלאכים עליו כדמות אנשים'. וברמב"ן (שם בא"ד) כתב 'אבל בפרשה רצה לסדר הכבוד שנעשה לו בעת שעשה המילה. ואמר כי נגלית אליו השכינה, 'ושלח' אליו מלאכיו לבשר את אשתו, וגם להציל את לוט אחיו בעבורו וכו'.

הרי לנו חילוק בין לשון רש"י ללשון רבינו, דרש"י כתב שהקב"ה 'הביא' עליו מלאכים, והרמב"ן כתב 'ושלח' אליו מלאכיו. והוא משום דכ"א לשיטתו. דרש"י לשיטתו דביאת המלאכים היה כשהשכינה עדיין היה אצל אברהם אבינו, כתב הלשון 'הביא', היינו שהקב"ה היה שם והכניס אצל אברהם אבינו. ורבינו לשיטתו שבעת ביאת המלאכים כבר לא היה השכינה אצל אברהם אבינו, כתב הלשון 'ושלח', שהקב"ה שלח מלאכיו לאברהם אבינו.

*

וְאֶקְחָה פֶתַח לְחֶם וְסַעְדוּ לְבָבְכֶם אַחַר תַּעֲבְרוּ בִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל עֲבַדְכֶם וַיֹּאמְרוּ בֵּן תַּעֲשֶׂה בְּאִשְׁרֵי דְבַרְתָּ: (פרק יח פסוק ה)

וטעם כי על כן עברתם. כי אחרי שרככס עלי, איננו נכון שלא תנחו מעט אללי. כן תעשה כאשר דברתי. דרך מוסר שצפת לחם די. לשון רבי אברהם ב. או יאמר כן תעשה לנו להשען תחת העץ, ולעבור מיד, כי שלוחים אנחנו, ואל תעכבו לנו בזה או ללון עמך.

מעשה השב

א הנה אברהם אבינו ביקש מהמלאכים שני דברים. א. 'אל נא תעבר מעל עבדך'. ב. 'ואקחה פת לחם וסעדו לבכם'. והמלאכים אמרו לו 'כן תעשה כאשר דברתי', ואינו מבואר בקרא על איזה בקשה אמרו לו 'כן תעשה כאשר דברתי'.

ב האבן עזרא מבאר שתשובתם של המלאכים 'כן תעשה כאשר דברתי' קאי על הבקשה השניה, מה שאמר להם 'ואקחה פת לחם', ואמרו כן בדרך ארץ, שדי לנו בפת לחם כאשר דברת ולא יותר. וממילא נשמע מזה התשובה על בקשה הראשונה שהם לא יעברו בלי להכנס אליו.

ג ורבינו מבאר שתשובתם של המלאכים היה על הבקשה הראשונה 'אל נא תעבור', ועל זה ענו לו כן תעשה לנו להשען תחת העץ ולהמשיך מיד בדרכנו, כי שלוחים אנחנו, ואל תעכבו בכך שתכניסנו לתוך האוהל או ללון עמך. וממילא נשמע מזה התשובה על הבקשה השניה 'ואקחה פת לחם, וסעדו לבכם'.

*

וַיְהִי בַשָּׁחַת אֱלֹקִים אֶת-עֲרֵי הַכְּפָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת-אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת-לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְלָה בְּהַפְדֹּת אֶת-הָעָרִים אֲשֶׁר-יֹשֵׁב בָּהֶן לוֹט: (פרק יט פסוק כט)

ויזכור אלקים את אברהם וישלח את לוט. ענין הכחוז הזה, כי לוט נתחסד עם הנדיק ללכת עמו לטוט בארץ, באשר ילך. והוא שנאמר (לעיל יז) (7) וילך איתו לוט, כי לאות שלו הלך, ולכן היה לו זכות להצילו בזכות אברהם. כי צעברו הוא גר בסדום, ולולי אברהם עודנו היה בחזק עם מולדתו. ולא יתכן שהבא אליו רעה צעברו אברהם שיאל בזמנות קונו. וגם זה היה הענין ששם אברהם נפשו צכפו לרדוף המלכים צעברו.

מעשה חשב

« נחלקו רש"י ורבינו מהו זכירתו של אברהם להצלת לוט. דעת רש"י שנזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא, ולא גלה הדבר שהיה חס עליו, לפיכך חס הקב"ה עליו. ודעת רבינו שזכירתו של אברהם להצלת לוט, כי לוט נתחסד עם אברהם ללכת עמו באשר ילך, כדי ללוותו, ולהיות אתו בצוותא.

ואפשר לומר טעם הדבר שלא רצה רבינו ללמוד כדעת רש"י, דהרי מבואר בחז"ל, והובא ברש"י (דברים פ"ב פסוק ה') שבשכר ששתק לוט כששמע שאמר אברהם על שרה 'אחותי היא', נעשה כבנו וירש ארץ עמון ומואב. הרי לנו שעל זה ששתק כבר קבל שברו. לכן מפרש רבינו כאן הטעם משום שהלך להיות בצוותא עם אברהם אבינו.

*

וְתֹאמַר הַבְּכִירָה אֶל-הַצְעִירָה אֲבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בְּאַרְץ לְבֹא עֲלֵינוּ כְּדָרָךְ כָּל-הָאָרֶץ: (פרק יט פסוק לא)

כי ירא לשבת בצוער. כתב רש"י לפי שהיא קרובה לסדום. ואינו כן, אבל מפני שהיא מן המקומות שנגזרה עליהם ההשחטה, וכתחנתו של לוט הניחה המלאך, צעור שלא יוכל להמלט ההרה זו ביום, חשד בלבו כי לא יאריך לו עוד אחרי שיש לו זמן רב להמלט ההרה. ולכן אמרה בתו ואיש אין בארץ, שחשדה כי בלאת אביה משם נשחטה לוט.

מעשה חשב

« נחלקו רש"י ורבינו הטעם שחשבו ש'איש אין בארץ', לדעת רש"י משום שסברו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול. וכמו שמבאר המזרחי בדעת רש"י שלכן חשבו 'איש אין בארץ', דסדר העולם כשיש רעידת אדמה וכדומה, שכל הקרובים לאותו מקום מודעזעין ונופלין מאליהם, אע"פ שאינם בכלל הגזירה.

ודעת רבינו שסברו שאע"פ שהם ראו שצוער לא נחרבה, מ"מ חשבו שצוער לא נחרבה רק משום להציל את לוט. ולכן בצאת אביהם משם השחיתו המלאכים את צוער.

והנה למעשה לא מצאנו שנחרבה צוער. וא"כ למה באמת לא היה אנשים שם. וי"ל שגם אנשי צוער חשבו כמו בנות לוט חשבו, שיחרבו העיר אח"כ, ולכן כולם ברחו משם. וא"כ אפ"ל שבמציאות גם כן לא היה אנשים שם.

*

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגְדַּל לְאַבְרָהָם לְאִמָּה הֵנָּה יְלֵדָה מִלְּבָה גַם-הוּא בְּנִים לְנַחֲוֹר אָחִיו: (פרק כב פסוק כ)

מלכה גם היא. צעור היתה בת הן אחיו, היתה צעורה לאברהם שנפקד אחיו הגדול צננים רבים מצת אחיו המת.

מעשה חשב

« הנה בפרשת נח על הכתוב (פרק יא פסוק כו) "ואלה תולדות תרח, תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן וגו'", מבאר הרמב"ן שסדר תולדותם של תרח כפי המבואר בכתוב, אברם, נחור, והרן. וז"ל שם "והנה תרח הוליד בניו הגדולים אברם ונחור בעבר הנהר ארץ אבותיו, והלך לו עם אברם בנו אל ארץ כשדים, ושם נולד בנו הקטן הרן". והנה הוא סותר למש"כ כאן כי נחור היה הגדול. ואפ"ל שלעיל מפרש רבינו ע"ד הפשט, שהכתוב נכתב כסדרן, ואברם היה גדול שבכולם. כפי ההו"א בגמרא במס' סנהדרין (ס"ט): משא"כ כאן מפרש רבינו לפי מסקנת הגמרא שם, שאברם היה קטן מהרן, והטעם שנכתב ברישא משום חשיבותו.

אמנם בגמרא (שם) מבואר רק שאברם היה קטן מהרן, אבל אינו מבואר מי היה יותר גדול נחור או הרן. וזה שמוסיף רבינו כאן במש"כ שנפקד 'אחיו הגדול', כוונתו לומר שנחור היה הגדול שבכולם. כמו שכתב רבינו בפרשת נח (פרק יא פסוק י) עה"כ 'ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת'. כי יפת היה הגדול שבכולן, שנאמר 'אחי יפת הגדול', א"כ ה"נ כוונת רבינו שכתב על נחור 'אחיו הגדול', שהוא היה הגדול שבכולן. ולפי"ז סדר תולדותן כדלהן: נחור. הרן. ואברם.

ואפשר לומר מהיכן לקח רבינו שנחור היה גדול שבכולן, דהנה דעת רבינו דסדר תולדותן של בני נח הוא כדלהלן, יפת היה הגדול שבכולם, אח"כ שם, וחם היה הקטן שבכולם. והטעם שנקט הכתוב תחילה 'שם' משום חשיבותו, ולכן נקט אח"כ 'חם', ולא כתב 'יפת' שהוא הגדול שבכולן, כי כן הסדר, אחרי שם נולד חם. ולא רצה הכתוב לכתוב שם ויפת וחם, כי אז היה כלם נזכרים שלא כסדר תולדותם, ואין ליפת מעלה שיבטל הסדר בעבורו.

ולכן סובר רבינו כאן שנחור היה הגדול שבכולן, דרבינו לשיטתו שאפילו כשמתחיל בהחשוב קודם, המשך הכתוב נכתב כסדרן. נמצא דכל הכתוב נכתב בסדר מסויים. דהיינו אברהם אבינו בתחילה מפני חשובותו. ואח"כ לפי סדר שנולדו 'נחור והרן'.